

ŠTÚDIE

STREDOSLOVENSKÉ BANSKÉ MESTÁ A UDALOSTI ROKOV 1848 – 1849 (SEPTEMBER – OKTÓBER 1848)

ROBERT HOZA

HOZA, R.: Middle-Slovak Mining Towns and Events of 1848 – 1849. (September – 1848.) *Vojenská história*, 7, 4, 2003, pp 3 – 17, Bratislava.

The revolution of the years 1848 – 1949 represented a significant milestone in the history of the majority of the European countries. It took place on threshold of the civic society and at the same time the program of national emancipation came forth for the first time within this revolution. The future generations called this phenomenon „the spring of nations“. Although the revolutionary armed movement of the Slovak people did not result in the fulfilment of hopes and expectations pinned on it by its leaders, it was of great historical importance for the whole following national development. The published study maps political and military events from September 1848 to October 1848 in the area of mining towns of the middle Slovakia. The author picks up the threads of previous works published in the past – mainly the documents of D. Rapant and on the basis of own archival research he also brings up some new partial knowledge.

Military History. Slovakia. The revolution of 1848 – 1849.

Mestá ležiace v pohronskej časti dnešného stredného Slovenska majú svoje ojedinelé zastúpenie v dejinách Uhorska a habsburskej monarchie. Vieme, že to boli hlavne rudy a vzácne kovy, ktoré územie vtedajších hornouhorských banských miest preslávili v Európe. Napriek geograficky prirodzenej – dobre izolovanej polohe, sa tejto oblasti dotkli všetky dôležité udalosti uhorských dejín – tatársky vpád, výboje Osmanov, kurucko-labanské boje v protihabsburských povstaniach, obdobie reformácie a protireformácie. Neobišli ich ani udalosti revolučných rokov 1848 – 1849. Parížske udalosti z februára 1848 našli odozvu najskôr vo väčších mestách monarchie – Viedni, Pešti, Prahe a samozrejme aj v Bratislave (Pressburgu). Ich ozvena sa s istým časovým odstupom dostala aj do odľahlejších oblastí monarchie.

Na prelome rokov 1847 – 1848 zasadal v Uhorsku stavovský snem v Bratislave. Na ňom vystúpil 3. marca 1848 Ľudovít Košut (Kossuth), ktorého prejav bol ovplyvnený parížskymi revolučnými udalosťami. Jeho vystúpenie sa považuje za úvodnú reč revolúcie v Uhorsku. Ľudovít Košut pochopil podstatu udalostí v Paríži a aktuálne ich vo svojom prejave použil na zhodnotenie vtedajšej politickej línie kancelára Klemensa Metternicha: „Z olovených komôr viedenského systému vane otrávený vzduch, ktorý všetko zráža, otravuje a ochromuje naše nervy, zväzuje rozlet nášho ducha.“¹ Neobmedzil sa však iba na kritiku vládneho systému, ale sa dovoľával aj nových volieb do uhorského snemu, vlastného uhorského ministerstva (vlády), novej organizácie armády, samostatnej finančnej správy Uhorska, zdanenia šľachty, zrušenia poddanstva, ako aj rovnakého práva pre mešťanov a sedliakov. Text Košutovej snemovej re-

¹LENDVAI, P.: Tisíc let maďarského národa. Praha : Academia, 2001, s.173.

či preložili jeho priatelia do nemeckého jazyka a poslali do Viedne, kde ho čítali na uliciach a vyvolal nadšenú odozvu medzi študentmi.

Dňa 8. marca 1848 pohrozila viedenská štátna rada, že zasadajúci uhorský snem rozpustí, ale revolučné udalosti 13. marca v hlavnom meste monarchie prinútili kancelára Klemensa Metternicha abdikovať. Následne 15. marca dolná tabula uhorského snemu prijala požiadavky, ktoré navrhol L. Košut. V ten istý deň obyvatelia *Pešť-Budína* strhávali dvojhlavé habsburské orly a ich miesto zaujali vznikajúce maďarské trikolóry. Vznikol dočasný orgán revolučnej moci – *Výbor verejnej bezpečnosti*, ktorý mal prebudiť vidiek a zakladať oddiely *Národnej gardy* – ozbrojenú zložku revolúcie. Zákony, ktoré postupne prijali obidve uhorské snemovne – tabula magnátov, aj tabula stavov, konštituovali Uhorsko v marci 1848 prakticky na nezávislý štát tvoriaci personálnu úniu s dedičnou habsburskou časťou monarchie.² Cisársky dvor nakoniec súhlasil aj so zakladaním národných gárd a panovník Ferdinand V. sankcionoval marcové zákony v Zrkadlovej sieni bratislavského Primaciálneho paláca.

Uhorsko po sankcionovaní marcových zákonov naďalej malo splácať svoj podiel na štátnom dlhu monarchie a viedenský dvor sa snažil zachovať svoje významné pozície v armáde. Marcové jednania uhorského snemu vyvolali rôznu odozvu v hornouhorských bankských mestách.³

Banská Bystrica, stojaca v období stredoveku v tieni Banskej Štiavnice a Kremnice⁴, bola v roku 1848 župným centrom a správa o udalostiach v Pešti a zmene zasadania snemu sa dostala do mesta až 21. marca, ako o tom informuje archívny záznam: „Dňa 21. marca sa konalo slávnostné zhromaždenie občanov, na ktorom vyhlásený oznam o rozhodnutí snemu bol prijatý s ohromným potleskom (cum enormi applausu exceptum). Trojfarebnú, červeno-bielo-zeleňú, kokardu nosili (občania – pozn. R. H.) na sebe (na šatách – pozn. R. H.). Od poludnia až do neskorej noci (a meridie usque seram noctem) sa ozývala hudba. Ľudovít Benický (Beniczký), predtým vymenovaný za podžupana, chodil po uliciach okolo mestskej promenády. Zhromaždení občania, ktorí si skákali do reči, zvolili ho za čestného občana (mesta – pozn. R. H.) – in honorarium Civem cooptatur.“⁵

V Banskej Štiavnici nové zákony vyhlásili večer 20. marca. Na túto počesť bolo celé mesto vysvietené. Okná, v ktorých sa nesvietilo, Maďari a maďaróni z pomsty rozbíjali. Vznikali aj potýčky so slovanskými akademikmi. Napätie sa stupňovalo zo dňa na deň, až českí študenti boli nútení koncom marca opustiť Banskú Štiavnicu, pretože akademikovi Ferdinandovi Koppovi, ktorý bol českého pôvodu, prisahali maďarskí kolegovia smrť. Situáciu vyhrotil list od Samuela Ormisa, poslucháča lýcea, ktorý doručil do Banskej Štiavnice banskobystrický teológ Samuel Štefanovič. List obsahoval správu o úmysle uviesť na prelome mája a júna v Meštianskom slovenskom divadle slovenskú drámu, na ktorej sa mali zúčastniť aj diváci z okolia. Ubytovanie a pohostenie účastníkom mali poskytnúť slovenskí obyvatelia Banskej Štiavnice. Prejavom rovnakého zmysľania na plánovanom predstavení mal byť znak slovanstva, červeno-biele kokardy,

²Panovník však naďalej mohol napríklad zvolávať a rozpúšťať uhorský snem.

³Slobodné kráľovské a banské mesto Banská Bystrica ešte aj v prvej polovici 19. storočia bolo členom *Zväzu hornouhorských bankských miest* – civitates montanae. Stalo sa sídlom novovytvoreného biskupstva, k nemu prináležiacemu „Semenišťu“ – ústavu zameraného na vzdelávanie slovenskej katolíckej mládeže. Spolupracovať s nimi sa pokúšal aj Ľudovít Štúr. V roku 1792 začal evanjelický kňaz Andrej Plachý vydávať *Staré noviny literního umění*. V roku 1845 sa Július Plošic rozhodol založiť slovenský čitateľský spolok pod názvom Pohronský spolok zameraný na protialkoholickú výchovu. Jeho cieľ – výchovnú činnosť zameranú na ľud prevzal Karol Kuzmány, ktorý v roku novembri 1847 založil *Spolok všeobecnej vzdelanosti*. M. M. Hodža si vybral Banskú Bystricu za možné sídlo zasedania jazykového výboru, na ktorom sa mal upevniť jazykový základ nového spisovného jazyka.

⁴Od roku 1385 tvorili Kremnica, Banská Štiavnica, Banská Bystrica, Nová Baňa, Lubietová, Pukanec a Banská Belá *Zväz stredoslovenských (hornouhorských) bankských miest*. Mestá boli usporiadané hierarchicky podľa „Rangfolge“ nasledovne: Kremnica, Banská Štiavnica, Banská Bystrica, Nová Baňa, Pukanec, Lubietová a Banská Belá. Hierarchia fungovala nasledovne: inštrukcie a listy prichádzali do Kremnice (ako hlavného mesta oblasti), vyslaný delegát pozval písomne predstaviteľov troch veľkých bankských miest, a tie potom oboznamovali menšie mestá (Banská Bystrica – Lubietová, Banská Štiavnica – Banskú Belú, Pukanec doručil pozvánku Novej Bani).

⁵Archív Biskupského úradu v Banskej Bystrici, Protocolum Historium Capituli Neosoliensis 1829 – 1851, s. 331.

ktoré mal zabezpečiť čižmársky majster Chrien. Ten však psychicky nezvládol zodpovednosť, ktorá mu z úlohy vyplývala a o chystanej akcii sa zveril superintendantovi Seberínimu, ktorý mu odporučil so situáciou oboznámiť mešťanostu. Ten, keď sa do počul o pripravovanej udalosti, odoslal 10. apríla 1848 správu do Pešti, v ktorej Banskú Štiavnicu opísal ako nebezpečné hniezdo panslavizmu, kde sa s vedomím ruskej vlády aktivizuje srbská a chorvátska mládež pripravujúca povstanie proti Uhorsku. V meste sa objavili plagáty s nápisom „Éljen a Magyar, halál a tót-nak“ (Nech žije Maďar, smrť Slovákov).⁶ Zároveň sa v Banskej Štiavnici radikalizovali baníci, ktorí 22. marca nastolili problémy súvisiace s ochranou vyťažovaných drahých kovov a zabezpečením ich výmeny za finančné prostriedky, spolu so sociálnymi požiadavkami.

Samozrejme, že súhrn udalostí v Banskej Štiavnici vyvolal v peštianskej Baťániho (Battyányho) vláde veľké znepokojenie. Minister vnútra Bartolomej Semere (Szemere) navrhoval zaviesť prísne opatrenia, čím myslel uväznenie „panslávov“ a vyhlásenie stanného práva v „horných“ stolicích Uhorska. Žiadosti baníkov mal podľa rozhodnutia vlády riešiť hlavný župan Hontianskej stolice Peter Géci (Geczy), ktorého vláda vymenovala za krajinského komisára. Jeho poverenie a právomoc platili aj pre Kremnicu, Banskú Bystricu, Zvolen a v prípade potreby sa mali vzťahovať aj na Zvolenskú, Hontiansku a Tekovskú stolicu. Za pomocníka mu vláda pridela Ludovíta Benického. Obidvaja dobre poznali miestne pomery a tešili sa istej priazni medzi obyvateľmi slovenského pôvodu.⁷

Géci s Benickým pricestovali do Banskej Štiavnice na Veľkonočnú nedeľu. Rozruch medzi baníkmi vyvolala odpoveď krajinského komisára v maďarčine, ktorou reagoval na uvítaciu reč baníkov. Situáciu zachránil Ludovít Benický, ktorý sa v nemčine, maďarčine a slovenčine prिवovoril prítomným, pričom zdôraznil hlavne to, čo baníci chceli počuť: „že sa im stále pripomínajú iba povinnosti, ale práva si ponechávajú páni pre seba“.⁸ V ten istý deň večer poslal Benický Košutovi dôvernú správu, v ktorej pripustil, že nie je isté, či vzbura vypukne, ale on sám považoval za pravdepodobné, že predsa len prepukne. A k nej by sa okamžite pridali aj baníci z Banskej Bystrice a Kremnice. Prípadný vznik „banickej republiky“ mal podľa Benického svoje korene v učení socialistu Louisa Blanca. Nasledujúceho dňa (25. apríla) Géci prevzal správu baní a o dva dni pokračoval v určenej misii po susedných banských mestách, ale už bez pomocníka Ludovíta Benického, ktorý ostal v Banskej Štiavnici.

1. mája Géci vystúpil na zasadaní mestskej rady v Banskej Bystrici a vyzval mešťanov, aby pozorne sledovali politické aktivity Slovákov a zabránili ďalšiemu šíreniu ohlasu „*Bratja Slováci!*“, ktorého autorom bol J. M. Hurban. S týmto letákom sa obidvaja vyslanci Baťániho vlády stretli už v Banskej Štiavnici, čo nakoniec potvrdil aj Ludovít Benický v spomenutej správe poslanej Ludovítovi Košutovi, kde charakterizoval „panslávské búrenie“ a dokazoval, že poburovanie proti Maďarom sa deje písomne (formou letákov – pozn. R. H.) a slovne (formou prejavov – pozn. R. H.) a neustále sa šíri. Dokonca Benický poslal Košutovi preložený text *ohlasu* do maďarského jazyka.⁹ Hurbanove letáky sa do oblasti hornouhorských banských miest dostali zásluhou syna breznianskeho advokáta Čipku, ktorý študoval vo Viedni. V Banskej Bystrici obdržal 25 exemplárov Jozef Tulinský, ktorému o mesiac ostali iba 2 kusy, „ostatné si poodnášali páni chodiaci k nemu“.¹⁰ Z Banskej Bystrice poslali v máji Gašparovi Fejérpatakymu, knihkupcovi v Liptovskom Svätom Mikuláši, po furmanovi Michalovi Krajčím 100 letákov.

⁶GOLÁŇ, K.: Štúrovské pokolenie. Bratislava : SAV, 1964, s. 366.

⁷Ludovít Benický v spomienkach uviedol: „... za tri a polročného svojho pobytu ako banský praktikant mohol dôkladne poznať miestne pomery, povahu a iné okolnosti banského ľudu ...“ BOKES, F.: Naše národné minulosť v dokumentech II. Praha : SPN, 1962, s. 384.

Po ukončení stredoškolského vzdelania Benický pokračoval v štúdiách na Banskej akadémii v Banskej Štiavnici. Štúdium však nedokončil kvôli ľahkomyselne vedenému spôsobu života.

⁸RAPANT, D.: Slovenské povstanie 1848 – 1949. Dejiny, zv. I., časť 2. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1937, s. 236.

⁹BOKES, ref 7, s. 384.

¹⁰RAPANT, ref 8, s. 164.

Vládna moc chcela proti letáku zakročiť, ale brachiálne opatrenia neboli vládou schválené. Ľudovít Benický pristúpil na ideologickú formu boja a po mestách banskej oblasti nechal šíriť brožúrku *Naším milým Slovákom*, ktorú na podnet superintendanta Seberíniho skoncipoval Štefan Launer, ktorý sa musel kvôli odporu slovanských študentov vzdať čestného profesorstva na banskoštiavnickom lýceu. Brožúrka mala za úlohu pomýliť Slovákov v banskej oblasti. Slovenskí národovci boli v nej označení za bezbožných „mladoňov (mysleli sa štúrovci – pozn. R. H.), ktorým ešte ani materinské mléko z ust nezišlo“.¹¹ Kroky Baťániho vlády charakterizoval ako skutky práva a slobody, ktoré sú zamerané na prospech nielen maďarskej časti uhorského národa, ale aj iných národov a národností v Uhorsku. Doporučoval nepočúvať tých, čo kritizujú rozhodnutia vlády, pretože vrchnosť to posudzuje ako prejav buričstva proti maďarskému etniku a uhorským krajinským zákonom. Maďarský jazyk bol vybraný za úradný, ako sa to zdôvodňovalo, z vd'áčnosti voči maďarskému národu, ktorý má najväčšie zásluhy o uhorskú vlasť, pretože vybojoval slobodu pre všetkých, aj nemaďarských obyvateľov Uhorska.

Uvoľnenie pomerov po 13. marci znamenalo otvorenie viacerých neprijemných problémov a otázok. Jednalo sa hlavne o riešenie poddanskej a národnostnej otázky alebo postavenia Uhorska v rámci habsburskej monarchie. Udalosti súvisiace s vyhlásením zákonov, ktoré ukončili Metternichovu éru, na rozdiel od centrálnych miest monarchie, sa v mestách stredoslovenskej oblasti odohrali v pokojnej atmosfére. Iba v Banskej Štiavnici baníci a študenti vniesli do priebehu udalostí radikálnejšie prvky protestu. Po opadnutí prvotného nadšenia z revolučného marca vystúpili na povrch otázky týkajúce sa národného postavenia uvedomujúcich sa etník Uhorska. Začiatkom apríla sa stretli predstavitelia slovanských národov vo Viedni a usilovali sa bližšie upresniť ich postavenie v monarchii. Slovákov zastupovali Ľudovít Štúr a Jozef Miloslav Hurban. Ľudovít Štúr vystúpil 2. apríla s prejavom, v ktorom označil Nemcov, Maďarov a cárske Rusko za najväčších nepriateľov Slovanov.¹² J. M. Hurban sa o niekoľko dní neskôr venoval vo svojom vystúpení nepriaznivému postaveniu Slovákov. Zdôraznil, že neuznanie ich práv na jazyk a národnosť znamená odopieranie slobody – najvýznamnejšieho výdobytku marca 1848. Vo Viedni Hurban skoncipoval text ohlasu *Bratja Slováci*, ktorý svojím obsahom, ako to už bolo vyššie spomenuté, rezonoval aj v oblasti banských miest. Z pohľadu predstaviteľov slovenského národného hnutia mal tento leták povzbudiť Slovákov k zostaveniu celonárodnej petičnej akcie. Tesne pred stretnutím reprezentantov slovanských národov vo Viedni žiadali liptovskí národovci na stoličnom zhromaždení v Liptovskom Svätom Mikuláši, 28. marca 1848, účasť ľudu na výkone verejných záležitostí. Ľud mal mať možnosť dozerat' na výkon verejných záležitostí cez nariadenia a prípisy, ktoré mali byť zrozumiteľne napísané v jeho materinskej reči. Svoju žiadosť predostrel ministerstvu (vláde – pozn. R. H.) a novotvoriacemu sa uhorskému snemu prostredníctvom petície.

Ľudovít Štúr kvôli tomu zvolal už na 18. marca poradu národovcov práve do Liptovského Svätého Mikuláša. O tomto stretnutí informovali zainteresovaných národovcov mladíci z Bratislavy. Do banských miest prišiel s odkazom Janko Kučera, ktorý v Banskej Bystrici vyhľadal Samuela Štefanoviča. Spolu sa potom vybrali k J. Čipkovi do Brezna a odtiaľ na Polhoru k ďalšiemu národovcovi M. Kellnerovi.¹³ Na Štúrovu aktivitu v banskej oblasti reagovali ná-

¹¹Tamže, s. 165-166.

¹²V tomto období boli (zjednotení) Slovania chápaní ako najväčšie národné zoskupenie Európy, svojou históriou (české a poľské kráľovstvo) a svojou kultúrou. Taktó spojení tvorili obrovskú silu, ktorá bola schopná ochrániť každého člena svojho spoločenstva. Uhorské vládnuce kruhy pociťovali túto potenciálnu silu a uviedli do života myšlienku o panslavistickom nebezpečenstve. Uhorskí Slovania sa však snažili zabezpečiť národnú svojbytnosť nie v rámci „Všeslávie“ (všeslovanského národa), ale v štátnom útvere, v ktorom žili – v Uhorsku.

¹³S. Štefanovič píše o tom v liste P. Mudroňovi: „Ján Kučera došiel z Prešporku menom Štúra ko mne do Bystrice, aby sme sa sobrali, po Slovensku pochodili a vrstovnikov našich k povstaniu vyzvali, že Poliaci majú v Tatrách už aj zbraň nazhromaždenú, čo ale dokázalo sa nepravdivým, lebo Poliaci pripojili sa ku Maďarom. Šli sme tedy najprú na Brezno ku Čipkovi a ztade na Polhoru. Mór. Kellnerovi, Hodžovmu švagrovi.“ RAPANT, ref 8, Dokumenty, zv. I., časť 2., s. 379.

rodovci v Ľubietovej: právnik Ján Kmet', richtár Tomáš Kmet', evanjelický učiteľ Ján Čáni, notár Jozef Heinrich, mestský kapitán Jozef Ivanič, evanjelický kňaz Mikuláš Pepich, mešťania Ján Filadelfi (Philadelphii) – kotlár, Ján Meseršid (Messerschiedt), Jozef Kochius (Cochius) starší, Jozef Kochius (Cochius) mladší (farbiari) a Jur Beniač. Jozef Kmet' na zasadaní mestskej rady predniesol žiadosť, aby sa zmenil pohľad uhorskej vlády na používanie slovenského jazyka. Svoje návrhy spísal a predložil ich magistrátu, ktorý ich 1. apríla schválil. Petíciu ďalej odoslali nielen banským mestám tejto oblasti, ale vôbec všetkým mestám Zvolenskej stolice. V sprievodnom liste bolo uvedené, aby sa maďarský jazyk, vybraný za jazyk úradný (diplomacký), širil citlivo – bez urážania práv ostatných národov a národností.

Rozhodnutie Ľubietovskej mestskej rady poslať list ministerskému predsedovi vyplynulo z prvého nariadenia vydaného Ľudovítom Baťánim, v ktorom sľuboval splniť žiadosti nemaďarských národov, ktoré mohli vychádzať z ustanovenia maďarského jazyka za jazyk úradný. Podľa nariadenia sa maďarský jazyk mal používať v nemaďarskom prostredí iba tam, kde sa predtým používal latinský jazyk. Vzdelávaniu v nemaďarských jazykoch sa ale ponechávala voľnosť a sloboda. Mesto Ľubietová však od ministerského predsedu nedostala na svoju petíciu odpoveď. Ich žiadosť bola založená do spisov. Mestá Zvolenskej stolice reagovali rôzne. Výzvu prijali iba Pukanec a Brezno. Mesto Zvolen pripis z Ľubietovej iba vzalo na vedomie, v Krupine sa nenašli nijaké záznamy týkajúce sa rokovaní o tejto záležitosti a Banská Štiavnica sa k nej postavila vyhybavo. Mestská rada Kremnice prijala 14. apríla k pripisu nasledovné uznesenie: „Keďže sa žiadanému slovenskému jazyku nijaká prekážka nepostavila, vyzýva sa rada tento návrh nepodporiť.“¹⁴ Banskobystrická mestská rada formulovala svoju odpoveď o dva dni skôr: „Keďže platný zákon užívania maďarskej reči ako úradnej nariaďuje sa iba tam, kde predtým používali latinský jazyk, ako to žiada aj ctené mesto, na zveľaďovanie slovenskej reči ponechalo sa dost' voľného poľa. Preto niet základu na zakročenie v tejto veci a naše mesto nemôže výzvu podporovať už preto, že pre našu vlasť v terajších prevratných časoch nič nie je potrebné, ako udržať poriadok a odstrániť všetko, čo by mohlo vyvolať zmätok.“¹⁵ Aj z týchto krátkych odpovedí si možno vytvoriť aspoň čiastočný pohľad na postoj jednotlivých mestských rád v banskej oblasti. Väčšina odpovedí vyznela v neprospech výzvy mesta Ľubietová. Podpora Baťániho vlády od niekoľkých mestských rád bola badateľná a možno konštatovať, že uhorsko-promaďarský duch prevládal hlavne u majetnejších vrstiev banských miest. Potvrdila to aj skúsenosť Samuela Štefanoviča, ktorý sa zúčastnil májového zhromaždenia slovenských národovcov v Liptovskom Svätom Mikuláši a po návrate chcel o ňom referovať banskobystrickým mešťanom. Netušil však, že miestni maďaróni vtrhnú do mestského kasína krátko po začatí stretnutia s jasným úmyslom zatknúť Samuela Štefanoviča. Ten však vyskočil na biliardový stôl a stoličkou zrazil lampu, aby v tme mohol ľahšie utiecť a na istý čas sa ukrýval v Turci.

V tomto období treba spomenúť aj osobu evanjelického farára Karola Kuzmányho pôsobiaceho v Banskej Bystrici. Po neúspešnom pokuse o založenie *Spolku všeobecnej vzdelanosti* sa k rozhodnutiu stoličného zhromaždenia Zvolenskej stolice vyjadril článkom v prílohe *Slovenských národných novín – Orol Tatranský*. V jeho závere sa Karol Kuzmány dotkol aj otázky správneho chápania *diplomatičnosti* (úradnosti – pozn. R. H.) maďarského jazyka a vlastnenctva. Uznal diplomatičnosť maďarského jazyka za zákonnú, ale zároveň odsúdil zámer nerozvíjať jazyky ostatných etník v Uhorsku: „Národnosť nazakladáme na takej horlivosti za jednu hocktorú reč, aby sme druhie potupovali, jich vzdelávanie potlačovali.“¹⁶ V otázke národnosti zaujal jasné stanovisko v tom zmysle, že Uhorsko je matkou pre Maďara, Nemca, ako aj Slováka. Kuzmányho pozícia, čo sa týka jeho vzťahu k národnému životu, bola nezávideniahodná. V rámci evanjelickej cirkvi a. v. pôsobil so seniorom Jánom Krčmérym, ktorého

¹⁴Tamže, s. 61.

¹⁵Tamže, s. 61.

¹⁶Tamže, s. 46.

označil prívlastkom „zúrivý košutovec“. Postupne ako v banských mestách získaval moc Ľudovít Benický, zamerajúc sa na činnosť proti slovenským národovcom, musel sa prispôbiť aj Karol Kuzmány. 20. mája 1848 predniesol kázeň, ktorá podľa vyjadrenia stoličného predstavenstva obsahovala konsolidačné poslanstvo, pretože jej vplyv mohol byť prospešný pre tých, čo sa nechali strhnúť slovenskou národnou agitáciou a po jej prečítaní vytriezvejú.¹⁷ Začiatkom júna bola kázeň na podnet predstavenstva Zvolenskej stolice vytlačená v náklade 300 výtlačkov, ktoré boli rozoslané po okolitých obciach. Keď však Kuzmányho činnosť ohodnotili ako panslavisticky zameranú „lúza, pisári, žiaci, sluhovia a učni posmelení a huckaní úradnými kruhmi a novinami, napádali ho urážkami, vybíjali mu obloky, v noci vrieskali, nadávali, brýzgali okolo jeho domu“.¹⁸ Takýto vývoj situácie v meste potvrdil aj Gustáv Kazimír Zechenter Laskomerský, ktorý sa ako viedenský študent-medik v júni vrátil do Banskej Bystrice.¹⁹ Karola Kuzmányho, v spomienkach písaných po revolučnom období, charakterizoval aj Ľudovít Benický ako človeka, ktorý: „... je oduševnený za slovanskú vzájomnosť, ale nemá nijaké revolucionárske sklony, on a rovnako zmýšľajúci druhovia usilovali sa povzniesť uhorský slavizmus predovšetkým tým, že ho kultivovali mravne a duchovne, aby sa vyrovnal maďarskému národu. Snaha ktorá nebola nijako odsúdeniahodná.“²⁰

S narastajúcimi rozporami medzi Habsburgovcami a uhorskou vládou sa čoraz viac schýľovalo k vojenskému konfliktu. V tejto situácii Baťániho vláde nepomohli ani vyhlásenia Ľudovíta Košuta, ktorý chápal pojem národ iba z maďarského pohľadu. Už v prvej časti uhorského snemu v roku 1847 vyhlásil: „Ja nikdy, ale nikdy pod uhorskou svätou korunou iný národ alebo národnosť ako maďarskú neuznám.“²¹ A neskôr sa vyjadril nasledovne: „V Uhorsku je všetko zem, právo, história jedine maďarské. Slováci, Rumuni alebo Srbi sú len ľud a nie národ. V Uhorsku majú právo byť národom iba Maďari. Maďarský národ a jeho jazyk má za úlohu sprostredkovať nemaďarskému ľudu civilizáciu a politickú budúcnosť.“²² Pritom maďarizačnú interpretáciu národnej nadradenosti (supériorité de race) si všimli aj vo Francúzsku. Dôkazom toho je článok v Revue des Deux Mondes 1848, v ktorom autori H. Desprez a Paul de Bour – going uviedli, „že Slovania žiadajú iba rovnoprávnosť, ale Maďari vystupujú a jednajú z dobyvateľskej pozície – »position de acte conquérante«.“²³

Nemožno preto odsudzovať národy, hlavne uhorských Slovanov, že ich predstaviteľov oslovila ústava vydaná 25. apríla Pillersdorfovou vládou vo Viedni, platná však iba pre národy Predlitavska. Národom sa v nej zabezpečovalo rešpektovanie ich národnostných práv. Práve na Slovanskom zjazde v Prahe museli slovenskí predstavitelia reagovať na výčitky zástupcov Chorvátov a Srbov, že sa ešte neodhodlali bojovať proti Maďarom. Kým Štúr im odpovedal, že ak začnú oni s odbojom, Slováci sa k nim určite pridajú, Hurban už pomýšľal na zakladanie dobrovoľníckych zborov.

Slovanský zjazd ukončil vojenský zásah Alfréda Windischgrätza. Bojov na barikádach v Prahe sa zúčastnil aj Ľudovít Štúr. Po ovládnutí Prahy Windischgrätzovými oddielmi utiekli Ľudovít Štúr a Jozef Miloslav Hurban na juh monarchie, kde vyzývali južných Slovanov k vojenskej spolupráci. V tom čase sa však ako Srbi, tak aj Chorváti nachádzali vo veľmi ťažkej a vážnej situácii. Srbi vyhlásili nezávislosť srbskej provincie v Uhorsku – Vojvodiny, a keďže neustúpili požiadavkám uhorskej vlády, vypukol medzi nimi v júni ozbrojený konflikt. Uhorská vláda bola tak prinútená čo najrýchlejšie vyriešiť otázku existencie vlastnej ar-

¹⁷Vytriezvieť mali tvorcovia májových mikulášskych Žiadostí a politickí emigranti – Slováci – účastníci Slovanského zjazdu v Prahe.

¹⁸BUJNÁK, P.: Dr. Karol Kuzmány. Život a dielo. Liptovský Mikuláš : Tranoscus, 1927, s. 164.

¹⁹V svojich spomienkach píše, že Banská Bystrica bola „značne rozkývaná, mysle rozbúrené, lebo tam bolo mnoho krikľúňov, súcich na búrenie a roznečovanie myslí“. LASKOMERSKÝ, G. K. Z.: 50 rokov slovenského života, s. 173.

²⁰GOLÁŇ, ref 6, s. 300.

²¹Slovenská jar 1848 – 1849. Bratislava : Obzor, 1971, s. 51.

²²RAPANT, ref 8, Dokumenty, zv. I., časť 2., s. 13.

²³Slovenská jar, ref 21, s. 30.

mády. Keďže prevažná časť uhorských plukov pôsobila mimo územie Svätoštefánskej koruny²⁴, Baťániho vláda požadovala od panovníka pomoc regulárnych cisárskych jednotiek a využívala aj oddiely nedávno vytvorených národných gárd. Neskôr žiadala návrat pravidelných vojenských jednotiek zložených z regrútov z verbovaných oblastí Uhorska. Samozrejme, že viedenská vláda sa takémuto riešeniu situácie bránila, pretože potrebovala vojakov na boje v severnom Taliansku, a okrem toho na odvody regrútov z Uhorska potrebovala súhlas uhorskej vlády. Viedeň získala oporu v bánovi Josipovi Jelačićovi Bužinskom, ktorý vyzýval chorvátske pluky v severnom Taliansku, aby bojovali ďalej za monarchiu a nedali sa ovplyvňovať udalosťami v Uhorsku. Košut sa Srbom vyhrážal pomstou a vyzval Maďarov do boja. Pod vplyvom týchto vyhlásení nastal v armáde chaos a neprehľadná situácia.

4. júla 1848 zasadal v Pešti snem, na ktorom sa prejednávala problematika nezávislej zahraničnej politiky Uhorska a samostatnej uhorskej meny. Uhorská vláda naďalej odmietala splácať štátne dlhy habsburskej monarchie. 11. júla vystúpil L. Košut s prejavom, v ktorom zdôraznil, že Uhorsko sa skladá z množstva národností, ale tá, ktorá z nich bude požadovať vlastný oddelený štát, bude považovaná za rebelskú a jej bude daná aj patričná odpoveď.²⁵ Ludovít Košut ďalej požiadal parlament, aby odsúhlasil vláde 42 miliónov forintov na vytvorenie 200 000 národnej honvédskej armády.²⁶ Po víťazstve nad Srbmi chcel ich územie kolonizovať zaslúžilými maďarskými vojakmi, aj Sikulmi, ako aj znemožniť spoluprácu medzi Srbmi a Chorvátmi. Okrem budovania honvédskej armády nariadil vydávať nezávisle od viedenskej štátnej banky osobitné uhorské bankovky. Uhorská vláda odmietla žiadosť Ferdinanda V. o 40 tisíc regrútov určených na boje v severnom Taliansku. Vyššie spomínané národnej gardy zriadil dočasný orgán revolučnej moci – *Výbor verejnej bezpečnosti*. Boli zriadené Zákonným článkom XXII/ 1848 a mali plniť svoju úlohu až do najbližšieho krajinského snemu, ktorý mal odsúhlasiť založenie národného strážneho zboru. V rámci národných gárd pôsobili v mestách mestské gardy určené na obranu jednotlivých miest. Do gardy boli prijímaní všetci občania, ktorí vlastnili v mestách alebo obciach so zriadeným magistrátom dom alebo pozemok v hodnote 200 zlatých. Ak nevlastnili majetok takejto hodnoty, mali mať ročne čistý príjem minimálne 100 zlatých. Veková hranica pre vstup do gardy bola ohraničená dvadsiatym až päťdesiatym rokom veku občana (ale vzťahovala sa iba na občanov, ktorí neboli v služobnom pomere, napr. ako paholkovia u gazdov). Podľa § 5 sa zo služby v gardách vylúčili osoby, ktoré boli trestané pre lúpež, krádež, podvod, neveru, podpaľačstvo a vraždu.²⁷ Príslušníci gardy skladali prísahu na ústavu.²⁸

V oblasti bankských miest bol zriadený zberný tábor na verbovanie budúcich príslušníkov krajinskej (národnej) gardy. Kto sa do gardy prihlásil, mohol podľa dobového letáku dostať: „... na každý den 8 kr. vo Stribre, okrem obuwi gat a chleba a Kwartilu, kapráli na každý den 16 kr., Sztrásza mesteri ale 24 kr. vo Stribre. A nemisja služit stjima za 3 roky: potom ale budú domov prepustení. kdiž ale už ako Rekruty aj prisahu zložja : hned wtedi každi do ruky dostane 20 zl. w str...“²⁹ V auguste vyšiel vo Zvolenskej stolici ohlas pre nábor do jazdeckej gardy.

²⁴Napríklad uhorský minister vojny slúžil pod Radeckého (Radetzkeho) velením v severnom Taliansku a do novej funkcie mohol nastúpiť až v máji, pretože Radetzky ho nechcel zo zväzku jeho armády uvoľniť.

²⁵Podľa tejto interpretácie bol aj Jelačić považovaný za rebela, pričom ešte aj on sám odmietol poslušnosť uhorskému predsedovi vlády.

²⁶Honvédi – vojaci uhorskej (národnej) armády (honvédség). Názov je odvodený od slova honvédelem, ktoré znamená národná obrana. Uhorský snem prijal zákon o zriadení stálej uhorskej armády 11. augusta 1848.

²⁷BOKES, ref 7, s. 367. Do národnej gardy boli prijímaní aj občania vlastníci 12 až 30 jutár pôdy podľa bonity, prípadne tomu zodpovedajúci nehnuteľný majetok.

DANGL, V.: K vojenským aspektom septembrovej výpravy 1848. In: Vojenská história, roč. 2, 1998, č. 3, s. 19.

²⁸„Ja (meno) prisahám na živieho boha a t. d. kráľovi a constitutii vernost' představeným mojim poslušnost, prisahám, že spolumešťanom osobu a majetnost naproti všeckým nezakoným nápadom, na oslovenia představených mojih bránit budem, obecni pokoj ani sám nezburím, ani zburit nedopustím, vubec vsecky služobnie povinnosti moje, ked sa odo mna požiaada, dokonále vyplním a pod vedením svetských představených mojih budem verný strážny konstitutii, zakonom a vlasti: nak mi Pán Buh tak pomáha.“ RAPANT, ref 8, Dejiny zv. II., časť 1., s. 277-542.

²⁹Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica, Archív mesta Brezno II 714-52.

Záujemcovia mohli do nej prestupovať už aj z vytvorených peších jednotiek národnej gardy.³⁰ V banskej oblasti pôsobiace mestské gardy nahradili a sčasti aj transformovali pôvodne na túto činnosť vytvorených „schutzerov“ – strelcov. V Banskej Bystrici sa veliteľom mestskej gardy stal vyslúžilý poručík Ľulaiho pluku Ladislav Kurty (Kürthy). Za výcvik bol zodpovedný nadporučík cisársko-kráľovského verbového veliteľstva Kardhordó. Garda pod jeho velením cvičila skoro denne v priestore Dolných lúk.³¹ Všetky tieto kroky, aj keď nepriamo, nasvedčovali, že Uhorsko sa chystalo na vojnu. V spomienkach to pripomenul aj G. K. Zechenter Laskomerský: „... pršteky bystrických slečien prerábali hrubé plátno na gatky pre obrancov vlasti priamo v stoličnom dome.“³²

Uhorsko sa ocitlo v zložitej situácii. Jeho vládni predstavitelia odmietli prispievať na splácanie starých dlhov monarchie a od apríla ani neodvádzali peniaze do celorakúskej pokladne, čím vznikol dlh 3 milióny zlatých. Na rozruch okolo narastajúcich dlhov reagoval uhorský minister financií Ľudovít Košut koncom júla prehlásením, že „rakúska vláda je voči Uhorsku na nepriateľskej ceste“. Vážne sa narušili vzťahy Maďarov k Slovanom, s výnimkou Poliakov, ktorí mali proticárske i protiruské zmýšľanie. Peštianski radikálni poslanci žiadali vládu, aby vo Viedni ráznejšie presadzovala návrat uhorských vojenských jednotiek z Haliče, Čiech a severného Talianska, z ktorých by bolo možné vytvoriť národnú armádu podliehajúcu uhorskej vláde. Novozvolený uhorský snem začal činnosť 5. júla 1848 vystúpením palatína Štefana, ktorý odsúdil „vzbúrencov na juhu“. Ľudovít Košut 3. augusta označil na sneme tri živly, ktoré sa spikli proti Uhorsku: reakciu, ktorú predstavovala dvorská strana (kamarila) a konzervatívni uhorskí magnáti; viedenskú vládu a Slovanov.

Od 15. júna cisára Ferdinanda V. zastupoval arcivojvoda Ján. Koncom júla už zasahovali do riadenia štátnych záležitostí arcivojvoda František Karol s manželkou Žofiou a snažili sa nastoliť energetickejší kurz vládnutia. Nesúhlasili napríklad s odvolaním Jelačiča z funkcie chorvátskeho bána a splnomocnili Windischgrätza nastoliť poriadok v nepokojmi zmietanej Viedni: „aby cisár už nemusel z mesta utekať“. Ich pôsobenie znamenalo aj zmenu postoja habsburskej vládnej línie voči Uhorsku. V auguste viedenski poslanci kládli rakúskej vláde otázky týkajúce sa neprehľadnej situácie v Uhorsku, ale aj dôvodu, prečo sa do uhorských záležitostí miešajú svojou prítomnosťou cisárske oddiely. 5. augusta minister financií Krauss predniesol správu o stave rakúskej štátnej pokladne a pripomenul, že od jari 1848 neplynú nijaké dane nielen z Uhorska, ale ani z Lombardska, Benátska a Sedmohradska.

V ten istý deň pri Custozze maršal Radecký porazil vojská Sardínsko-Piemontského kráľovstva pod velením kráľa Karola Alberta. Custozza nepredstavovala iba obyčajné víťazstvo habsburských oddielov, ale aj ukončenie závažného problému a uvoľnenie si rúk na riešenie ďalšieho problému kľúčiaceho v Uhorsku. Viedenský dvor sa spojil s generálmi a spoločne pripravili plány na likvidáciu vznikajúcej krízy v Uhorsku. Minister vojny Latour odoslal 27. augusta kolegovi v uhorskej vláde, grófovi Esterházymu, nótu, v ktorej urgovoal na uhorskom ministerstve vojny platenie vojenských daní pre cisársku armádu z prostriedkov uhorskej vlády. Súčasne upovedomil chorvátskeho bána Jelačiča, že príkazy viedenskej vlády z júna, zamerané proti nemu, boli zrušené. Štátny radca Pipitz bol poverený vypracovať správu o postavení Uhorska v rámci monarchie. Uhorská vláda sa v tomto období paradoxne snažila získať na svoju stranu ešte do nedávna „nepriateľského rebela“ Jelačiča. Naopak, viedenská vláda vyčkávala, ale koncom augusta rozhodne zasiahla. Panovník odmietol podpísať zákony

³⁰„U tak wšeci w lone Zwolenskej Stolici či w kralowskich slobodnich mestach, či w mestečkách a w dedinách prebívajúci wlastenci, ktorí od boha tak obdarení sú, že wíše podotknutím winimkám za dost robit muožu, s tímto sa wo jmene wlasti a zakona wiziwaju, žebi ašpráve už w radě pechoti postaweni – do rajtarskej národnej gardy prestupili a k tomu cjełu bežičiho roku dna 5-ho septembra w popoludnejších 3 hodinách w Sl. králov. Meste Bistrici, do sídelného Stoličného domu, k utworeni a k usporjadani ajtarskej Národnej Stráži neomilne sa ustanowili.“ Štátny archív w Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica, Archív mesta Brezno, II 714-72.

³¹Dnes priestor Mestského parku w Banskej Bystrici.

³²LASKOMERSKÝ, ref 19, s. 177.

o armáde a financiách, ktoré navrhla uhorská vláda. 4. septembra 1848 palatín Štefan najskôr diplomaticky odovzdal uhorskej vláde ríšske memorandum, v ktorom panovník úplne rehabilitoval bána Jelačiča, prihovárал sa za rešpektovanie národných záujmov Slovanov a žiadal zrušenie uhorských ministerstiev: financií a obrany, pretože sa nezhodovali s obsahom pragmatickej sankcie. Požiadavky cisárskeho memoranda neupravili pomery medzi Pešťou a Viedňou, ale ich ešte viac vyhotlili. Z tohto dôvodu Bat'ániho vláda podala 11. septembra demisiu. Jej predseda bol však panovníkom poverený naďalej rozhodovať o uhorských záležitostiach. Bán Jelačič so súhlasom viedenskej vlády postupoval s armádou k Pešť-Budínu. V Uhorsku prebiehali ďalšie odvody brancov do armády alebo nábojy do dobrovoľníckych jednotiek vďaka vyhláseniu Ľudovíta Košuta: „Vlast' je v nebezpečenstve“. Pri úrade predsedu vlády nechal zriadiť zvláštnu komisiu, z ktorej onedlho vznikol *Výbor na obranu vlasti*. Zodpovednosť za obranu jednotlivých oblastí Uhorska niesli novovymenovaní vládni komisári. Pre oblasť hornouhorských banských miest sa ním stal vyššie spomínaný Ľudovít Benický.

V ponímaní obyvateľov Uhorska hlavné mesto Budín funkciou predstavovalo srdce a hornouhorské banské mestá so svojím bohatstvom „mešec“ krajiny. Obidve oblasti predstavovali dôležité časti krajiny, ktoré si vyžadovali aj zvláštny prístup pri organizácii ich obrany. Ľudovít Benický bol presvedčený, že banské mestá po vypuknutí vojnového konfliktu neuniknú pozornosti protivníka. Utvrdila ho v tom správa z 23. septembra 1848, že „dne 18ho t. M. asi 500 Českich a Moravskich žjaku pod vedením Hodžu, Hurbana a Štúra Mestečko Myjava a Blízko ležiacu dedinu zaujali“.³³ Boli v nej uvedené mená predstaviteľov slovenského národného hnutia – z pohľadu uhorských úradov „panslávov a zradcov vlasti“, ktorí so skupinou dobrovoľníkov naverbovaných vo Viedni a tiež českých študentov prekročili hranice Uhorska a obsadzovali oblasť Myjavy.

Štúr, Hurban a Hodža ako predstavitelia politického vedenia Slovenskej národnej rady, založenej vo Viedni, po vstupe dobrovoľníckeho zboru na územie Uhorska, odkázali „prívržencom slovenskej veci“ v Turci, aby sa ozbrojili, povstali a zatarasili cesty smerujúce na Liptov, Banskú Bystricu, Kremnicu a Prievidzu. Príchod dobrovoľníckeho zboru mali očakávať v smere od Trenčína.

Pôsobenie slovenskej dobrovoľníckej výpravy ladilo s vojenským ťažením bána Jelačiča, ktorý bol po krátkej „nemilosti“ u cisárskeho dvora poverený ďalším postupom voči Uhorsku a jeho vláde. V Uhorsku sa ujal velenia jednotiek peštianskej vlády sám palatín Štefan. Velil ale iba 5 dní, pretože 22. septembra bol vytvorený *Výbor na obranu vlasti – Országos Honvédelmi Bizotmány*. Štefan sa následne vzdal tak funkcie palatína, ako aj vrchného veliteľa uhorskej armády, a dokonca emigroval z Uhorska. Tým sa definitívne a úplne prerušili kontakty s Viedňou. A tá využila nenaplnené túžby a požiadavky uhorských nemaďarských národov na vedenie ozbrojeného vystúpenia proti vláde v Pešti. V súvislosti s prebiehajúcimi udalosťami sa aktivovala aj obrana banských miest. Ľudovít Benický informoval Ľ. Košuta o odhodlaní postaviť sa „rebeľom“ z Myjavská na odpor: „Banské mestá sú v nebezpečenstve, ale my ubránime túto oblasť ...“³⁴ V jemu zverenej oblasti sa nachádzali iba 4 stotiny regulárneho vojska. Benický požadoval poslať 600 pušiek s bodákmi, ktoré mali byť určené pre dobrovoľníkov, ktorých chcel naverbovať na posilnenie obrany, žiadal, aby mu bola pridelená hodnosť majora, ako aj právomoc nad celou Zvolenskou stolicou, čo zdôvodňoval tvrdením: „Ja nie som vojak, ale ukážem ako sa bojuje v horách ...“³⁵ Ľ. Košut mu obratom poslal odpoveď, v ktorej mu prikázal urýchlene zriadiť dobrovoľnícke oddiely. Na vyzbrojenie a vystrojenie týchto jednotiek mohol Benický

³³Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica, Archív mesta Brezno, II 714-87.

„23. 9. 1848 zvolal mešťanosta Banskej Bystrice poradu a oznámil, že Hurban a jeho spoločníci zorganizovali 1200 mužov, ktorí sa združujú okolo Myjavy, s úmyslom oslobodiť Zvolen a susedné župy.“

JURKOVICH, E.: Besztercebánya az 1848 – 1849 évi szabadságharc idején. Banská Bystrica 1898, s. 23.

³⁴RAPANT, ref 8, Dokumenty, zv. II, časť 2., s. 284.

³⁵Tamže, s. 284.

využívať finančné prostriedky banských a solných úradov.³⁶ Mohol priamo vymenovávať poddôstojníkov, ale návrhy na vymenovanie dôstojníkov bol povinný predkladať na schválenie ministerskému predsedovi. Benický poslal *Výboru na obranu vlasti* aj správu o aktuálnej situácii v banských mestách spolu s naznačením svojich predstáv o obrane. Predpokladal, že vďaka hornému kraju s priesmykmi bude môcť protivníkovi nielen uniknúť, ale tiež ho prepadať na miestach, kde by to vôbec nepredpokladal. Na obranu bolo potrebné skoordinať postup banských miest. Preto z podnetu Benického vznikol spoločný obranný výbor zložený zo zástupcov jednotlivých miest, ktorý disponoval plnou mocou vo všetkých záležitostiach, mimo súdnych, a plnil funkciu poradného orgánu vládneho komisára. Všetko, čo sa prijalo a schválilo vo výbore, stalo sa záväzným pre členské mestá. Svojou myšlienkou nadviazal na záležitosti stredovekého *Zväzu stredoslovenských* (hornouhorských) *banských miest*, ktoré spoločne vybavovali aj vojenské záležitosti, vrátane kolektívnej obrany proti nepriateľovi.

Benický sa s plnou vervou pustil do budovania obrany banskej oblasti. 60 príslušníkov nábovského veliteľstva Ďulaiho pluku sídliaceho v Banskej Bystrici odoslal 24. septembra do Kremnice. Obrana Banskej Bystrice ostala na miestnych gardistoch a gardistoch z Radvane. Čo najskôr sa k nim mali pridať gardisti zo Španej Doliny. Všetky zbrane, hlavne strelné, sa mali spísať, aby ich mohli príslušníci mestskej gardy prevziať. Situáciu, konkrétne v Banskej Bystrici z 24. septembra, opísali noviny *Pesther Zeitung* vydané 6. októbra: „... nechýbajú nám opatrenia, ktoré zaisťujú sebaobranu mesta a jeho majetku. Starí aj mladí postavili sa do stráže (gardy), aby ich neodviedli do armády. Mladší mešťania sa cvičia v streľbe z kanónov, gardisti so svojimi zbraňami, ženy a dievčatá rýchlo šijú bielizeň pre čerstvých obrancov krajiny (vlasti), starajú sa o Charpien a všetko, čím by odvrátili nebezpečenstvo, ktoré hrozí ich rodnému krbu.“³⁷

26. septembra Ľudovít Benický zaviedol ďalšie opatrenia platné pre Zvolenskú, Tekovskú a Hontiansku stolicu. Aj v nich sa mali spísať zbrane a odovzdať miestnym gardistom. Pre miestne obyvateľstvo sa mala vytylačiť výzva, aby sa v prípade potreby chopilo zbraní. V tomto bode však Benický nikdy nenadobudol istotu, že zároveň nebude ozbrojovať svojich budúcich možných protivníkov. Na použitie sa mali pripraviť aj kanóny. Členovia gardy sa mali vyzvať, aby vstupovali do mobilnej gardy, ktorá mala bojovať proti protivníkovi v poli. Ostatní členovia gardy mali zostať doma, aby udržiavali poriadok a bezpečnosť, cvičili gardu v streľbe a dbali na dodržiavanie policajných bezpečnostných predpisov, ktoré boli vydané v letných mesiacoch. Tieto predpisy súviseli so situáciou, ktorá vznikla v Uhorsku v čase chorvátsko-maďarského napätia. Poštové stanice a hostince viedli z dôvodu kontroly osobitné „Zápisy pocestných“. išlo vlastne o kontrolu totožnosti osôb, ktorá bola zavedená 3. júla 1848 práve pre oblasť banských miest. Nariadenú kontrolu dopĺňal sprísnený policajný dozor nad určenými osobami a mal za úlohu zabezpečiť obmedzenie vstupu podozrivým osobám na územie banských miest.³⁸ Ostatné banské mestá deklarovali svoju solidaritu prijatím Benického požiadaviek na obranu oblasti, čomu nasvedčuje aj správa zo zasadania rady mesta Brezna, ktorú 28. septembra poslala do Banskej Bystrice s nasledovným prijatým rozhodnutím: „... ponewáč všeobecna Wrchnost breznanska o tom ujistena jest: že slawnwj tejto Stolicy Zwolenskej slawnw mesta: Bistrica, Lubjetowa, Zwolen, Krupina naproti takim buričom a neprjatelom bi nam na pomoc prišli: ufa sa obecna wrchnost breznanská, že abi jsme mi tim slawnym mestam skrz buricow a neprjatelow napadnutim na pomoc volani boli, že jim každi z našeho mesta ochotne a s radostu na pomoc a na obranu pospichati bude.“³⁹

³⁶ „... náklady (výdavky) ostatného rezervného vojska v okolí, provizórne pokrývať z miestnych pokladní banských a solných úradov.“ Benickému však ešte radí: „v okolí Banskej Bystrice hľadajte puškárov“.

RAPANT, ref 8, Dokumenty, zv. II, časť 2., s. 195.

³⁷Tamže, s. 317.

Výraz charpien (vo franc. charpie, v nem. scharpien) znamená súbor nití vytiahnutých zo starého plátna, ktoré slúžili na výrobu obvazov, dnes miesto tohto používame na zdravotnícke účely vatú a gázu (pozn. – R. H.)

³⁸RAPANT, ref 8, Dokumenty, zv. II, časť 2., s. 364-365.

³⁹Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica, f. Brezno II. 714-138.

Ludovít Benický síce predpokladal, že „žjaci“ – slovenskí dobrovoľníci – preniknú k bankským mestám od Žarnovice z Tekovskej stolice, ale za strategicky významný považoval ako „kľúč k bankským mestám“ Strečniansky priesmyk⁴⁰. V liste ministerskému predsedovi Ludovítovi Baťánimu 2. októbra 1848, teda už po potlačení vojenskej výpravy SNR, napísal: „Strečniansky priesmyk a obec Sučany tvoria líniu, kadiaľ prebieha hranica troch stolíc: Turčianskej, Trenčianskej a Liptovskej. Pred priesmykom tečie rieka Váh, odzadu je chránený lesom. K zabezpečeniu pohoria je potrebné pripočítať aj hrad Strečno a zrúcaniny Starhradu. Štátnu cestu, ktorá vedie Strečnianskou úžinou, je možné v prípade potreby úplne uzavrieť. Na vytlačenie obrancov by bolo potrebné nasadiť veľké množstvo vojakov.“⁴¹

Benického pozornosti neuniklo ani zakladanie a činnosť „panslávskeho“ centier v Turci a na Horehroní v Polhore.⁴² Tu sústredení slovenskí národovci očakávali príchod „hurbanovcov“ od Turčianskej stolice. Vojenská predstavitelia SNR vysoko hodnotili centrálnu polohu Turčianskej kotliny, ktorá umožňovala viesť vojenské operácie v každom smere.⁴³ Pôvodne predpo-

⁴⁰Ludovít Benický si zároveň veľmi dobre uvedomoval vhodnú polohu Turčianskej stolice, považujúc ju za pevnosť so šiestimi bránami. Vyjadril to vo svojich Pamätiach nasledovne: „Panslávske snahy pôsobili obzvlášť priaznivo v Turčianskom komitáte. Oblasť obývaná severnými Slovanmi leží uprostred, obkolesená zo všetkých strán neprístupnými pohoriami so šiestimi priesmykmi: Turany a Kraľovany do Oravského a Liptovského komitátu, Strečno a Rajec do Trenčianskeho, do Nitrianskeho (komitátu) cez Slovenské Pravno a pohorie Žiar možno prejsť, cez Turček do Kremnice, do Banskej Bystrice cez horský Schranzenstein a cez Harmanecké pohorie sa taktiež udržuje spojenie do Banskej Bystrice. Pri nejakom skutočnom pohybe (myslel tým povstanie – pozn. R. H.) je možné vďaka terénym predpokladom postaviť takpovediac pevnosť „uhorskému“ slovanskému pohybu.“

BENICKÝ, L.: Visszaemlékezései. Budapest 1924, s. 403.

⁴¹RAPANT, ref 8, Dokumenty, zv. II., časť 2., s. 286.

⁴²Pozri bližšie: ŠKVARNA, D.: Prípravy septembrového ozbrojeného povstania v roku 1848. In: Historický časopis, 1988, č. 6, s. 885-905.

⁴³„V polovici augusta 1848 sa v oblasti bankských miest objavili na svojej „rekognoskovacej“ okružnej ceste budúci velitelia septembrovej výpravy Bloudek a Janeček. Počas svojej cesty prešli postupne Nitriansku, Trenčiansku, Oravskú, Turčiansku, Liptovskú a sčasti Gemerskú a Šarišskú stolicu. Podľa dobového svedectva pohoniča, ktorý ich viedol na voze je možné presnejšie určiť trasu ich cesty. Svoju púť začali na Myjave, prešli cez Starú Turú a Nové Mesto, v noci dorazili do Beckova. Nadránom prešli cez Trenčín, prišli do Svätého Martina a odtiaľ dorazili k mestám „horského kraja“ (bankské mestá), kde sa rozhodovali, ktorým smerom sa vydajú ďalej. Prešli aj cez Banskú Bystricu a v prvom sídle, kam došli, aj prenocovali. Zavčas rána za nimi prišli dvaja páni z Banskej Bystrice, ktorí im kontrolovali cestovné povolenie. Keď zistili, že ho majú v poriadku, nechali ich pokračovať v ceste na Nítru.“ Kontrola obidvoch cestujúcich patrila k preventívnym opatreniam, ktoré zaviedol Ludovít Benický voči „nežiadúcim pohybom“. Vydal obežník, v ktorom zakazoval podozrivým osobám vstup a pobyt v okolí bankských miest a svoje rozhodnutie zdôvodňoval pripravovanou vzburou baníkov. Počas prieskumnej cesty pozorne sledovali terénne prvky územia, ktorými prechádzali, samozrejme venovali pozornosť rozloženiu vojenských jednotiek a reťazovým spôsobom vyhládávali ľudí vhodných na spoluprácu a sympatizujúcich s politikou cisára. Zachovali sa svedectvá obidvoch aktérov o tejto ceste: Bloudek vo vlastnom životopise spomína: „Zatiaľ čo Hurban a Štúr skúšali (získať podporu) na juhu (po násilnom potlačení Slovanského zjazdu), ja som cestoval práve 14.-ho augusta do Viedne, organizovať cez českomoravskú deputáciu, ktorá v tom čase podporovala vládu a mnohí z nich boli mne známi z mladosti, zbierku peňazí. Zriadil som náborový bankový depozit (schránku) a pobral som sa rekognoskovať Karpaty a agitovať (miestne obyvateľstvo). Precestoval som župy Nitriansku, Trenčiansku, Oravskú, Liptovskú, Turčiansku, Zvolenskú (v texte je však Neusohler – Banskobystrickú) a západnú časť Gemerskej, hľadal som procisársky a národne zmýšľajúcich mužov, ktorí mi boli doporučení (označení), povzbudzujúc ich loajálne zmýšľanie ... Táto cesta mala mi priblížiť terén (jeho podobu), presvedčiť sa, že povstanie tu bude možné a dobrej veci nesmieme osožne. Moja činnosť bola nielen úspešná, pretože som sa snažil tento ľud vytrhnúť (spod vplyvu) prevažne revolučne zmýšľajúcej šľachty, ale aj nebezpečná. Prieskum a agitácia prebiehala po vyhlásení stanného práva v Uhorsku. Do jeho osídlení som mohol padnúť dvakrát: pri Banskej Bystrici, kde ma iba moje sebedovomé správanie (vystupovanie) zachránilo od zatknutia a v Nitrianskom komitáte, kde ma pred zatknutím varoval priateľmi poslaný sedliak, (zatknúť Bloudka mali husári), z toho dôvodu som pri Nadasi (Trstín) zmenil smer (cesty) a cez Trnavu a Pressburg som sa vrátil 7. septembra do Viedne. RAPANT, ref 8, Dokumenty, zv. II., časť 2., s. 645.

Janečkova výpoveď o ceste (z výsluchu r. 1849 v Bratislave) bola stručnejšia: „V auguste sa vo Viedni stretli Štúr, Hurban, Hodža a Bloudek. Všetci traja ostali vo Viedni, ja a Bloudek sme v auguste odcestovali do slovenských komitátov v Uhorsku, kvôli navrhovanému plánu útoku do Uhorska. Osobne sme chceli preskúmať silu a rozloženie uhorských jednotiek, pre naše účely vhodné pozície a aj to, kde by sme mohli bez problému vrhnúť do Uhorska. Keď sme s Bloudekom všetko splnili, obrátili sme sa späť a vrátili sa do Viedne. Onedlho nadišiel čas odchodu nášho Freicorpsu z Viedne do Uhorska.“ RAPANT, ref 8, Dokumenty, zv. II., časť 3., s. 449.

kladali vstúpiť na územie dnešného severozápadného Slovenska so snahou prilákať jednotky protivníka, vrátane gárd, a tým zamedziť ich sústredovanie proti bánovi Jelačičovi. Slovenskí dobrovoľníci mali najskôr podľa plánu preniknúť do Nitrianskej stolice a potom do Turčianskej stolice postupovať proti toku rieky Váh. Odtiaľ mali tiahnuť na Kremnicu a susedné banské mestá. Zároveň mali za úlohu získavať domáce obyvateľstvo pre národný program SNR. Strategický význam banských miest spočíval vo významnom vojensko-hospodárskom zázemí, ktoré predstavovali štátne pokladnice, mincovňa a podniky zamerané na vojenskú výrobu. Okrem toho banské mestá predstavovali v tom období významný dopravný uzol.⁴⁴

Keď Benický 30. septembra 1848 obdržal správu o potlačení „panslávskych rebelov“ na Myjave, okamžite zasiahol v Turčianskej stolici. Najskôr poslal cez Harmanecký priesmyk do Štubnianskych (dnes Turčianskych) Teplic približne 100 banskobystrických gardistov s dvoma kanónmi. Tam sa spojili s príslušníkmi mestskej gardy z Banskej Štiavnice. Spoločne vtiahli do Martina a zatkli 150 miestnych obyvateľov. Po krátkom vyšetrovaní Benický prikázal 14 „delikventov“ previesť do Banskej Bystrice, kde mali byť postavení pred vojenský súd, pretože po „trestnom“ výjazde sa necítil dobre v „nepriateľskom ovzduší“ Turčianskej stolice a snažil sa čo najskôr vrátiť späť do „svojej“ Zvolenskej stolice.

Obvinených zachránila skutočnosť, že samotný súd sa uzniesol nevykonávať ďalej svoju funkciu, pretože s pominutím mimoriadnej situácie – v tomto prípade potlačením septembrovej dobrovoľníckej výpravy – skončila aj jeho právomoc. Preto Benický požiadal *Výbor na obranu vlasti* ustanoviť mimoriadny súd, ktorého členov by určil on sám, ale jeho žiadosť ostala nevybavená a väzni ostali naďalej uväznení, až do svojho oslobodenia vo februári 1849, v Banskej Bystrici.⁴⁵

Z celkového pohľadu nebolo potlačené iba vojenské vystúpenie SNR na Myjavsku, ale aj jednotky bána Jelačiča museli ustúpiť z uhorského územia. Navyše bol v Pešti zlynčovaný a zabitý generál Lamberg, ktorý mal prevziať funkciu kráľovského komisára pre Uhorsko. Rakúska vláda sa rozhodla pre zásah proti Pešti, ale 6. októbra sa vzbúrila vojenská posádka vo Viedni, ktorá bola na tento účel určená. Vrcholom odporu voči vojenskej intervencii proti Uhorsku bolo obesenie ministra vojny Theodora Latoura. Vzburá však mala aj svoj politicko-ideologický a nacionálny podtón – veľkonemecky orientovaná časť viedenského meštianstva nesúhlasila so spojenectvom cisárskeho dvora so Slovanmi, čím sa myslela podpora Jelačičovej armády a latentná podpora dobrovoľníkov vedených predstaviteľmi SNR. Kvôli nepokojom vo Viedni sa panovník presťahoval do Olomouca.⁴⁶

Pod vplyvom udalostí a nálad museli v tomto období opustiť Viedeň aj predstavitelia SNR, ktorí boli Viedenčanmi označení za reakcionárov. Revolučné vrenie vo Viedni, podobne ako v Prahe, spacificoval knieža Windischgrätz so svojimi jednotkami. Viedenským povstalcem mala prísť pomoc z Uhorska, tá však stroskotala na váhavosti, nerozhodnosti a taktizovaní uhorských veliteľov. Každopádne udalosti v hlavnom meste monarchie podnietili ráznejší postup cisárskej armády voči Uhorsku. Panovník vydal 6. októbra manifest, ktorým poveril knieža Windischgrátza, aby potlačil vzburu v Uhorsku. Okrem toho sa zakázalo vydávanie papiero-

⁴⁴Napríklad v okolí Banskej Bystrice, v Radvani, pri potoku Malachovka, v Laskomerskej doline a pri potoku Tajovka (dnešné Štiavničky) sa nachádzali stupy na výrobu pušného prachu. Štátny archív v Banskej Bystrici, f. rodiny Petrikovičovcov, šk. 1.

Vychádzajúc z mapy „A honvédsereg utánpótlasi bázisai“ sa v Banskej Bystrici tiež nachádzali z vojenského hľadiska dôležité podniky na výrobu liadku a kontrolná stanica na pušný prach a liadok. Magyarország Hadtörténete I. Budapest 1984, s. 474.

⁴⁵K ich oslobodeniu pozri bližšie RAPANT, ref 8, Dejiny, zv. II, časť 1., 2., 3.

DOHNÁNY, M.: História povstania slovienského z roku 1848. Skalica 1850, s. 132-134.

Minister financií povolil vládnemu komisárovi L. Benickému použiť na potlačenie „panslávského centra“ v Turci z banskobystrickej vojenskej pokladne 12 000 zlatých a 4 666,60 zlatých z pokladne štiavnického solného úradu. RAPANT, ref 8, Dejiny, zv. II, časť 1., s. 313 (710).

⁴⁶Snem sa presťahoval do Kroměříža.

vých peňazí, verbovanie honvédov a za neplatné sa vyhlásili všetky rozhodnutia krajinského (uhorského) snemu, prijaté od 3. októbra 1848, keď bol snem rozpustený. Windischgrätz vydal dva prípisy (ohlasy). V prvom sa prihováral obyvateľom Uhorska, v druhom vyzýval dôstojníkov slúžiacich uhorskej vláde, aby sa do 14 dní vrátili pod cisárske vlajky, pretože po uplynutí tejto lehoty budú považovaní za rebelov a zradcov. Po potlačení revolučných pohybov vo Viedni sa cisárske jednotky od hlavného mesta monarchie nepohli. Knieža Windischgrätz však vydal príkaz, aby podmaršal Baltazár Šimunič postupoval proti Uhorsku.

21. októbra 1848 vstúpil na územie Uhorska cez Jablunkovský priesmyk z Haliče vojenský zbor c. k. podmaršala Šimuniča. 22. októbra vťahol do Budatína a o deň neskôr do Žiliny. Pohyb cisárskeho zboru vyvolal zvýšenú aktivitu aj v oblasti bankských miest. Vládny komisár Ľudovít Benický stál pred veľkou dilemou a musel sa rozhodnúť pre jednu z možností, ktoré mohli nastať po obsadení Žiliny c. k. zborom: buď ustúpiť z Turčianskej stolice obývanej nespoľahlivým „z jeho pohľadu panslávskym“ obyvateľstvom po Štubňu, a tam sa „oprieť o hory a priaznivo zmýšľajúce“ obyvateľstvo s úmyslom čakať na posily; alebo v prípade vstupu protivníka do Turčianskej stolice cez Strečniansky priesmyk, pri Váhu, pokúsiť sa o prerušenie jeho spojenia so zásobovacou základňou. Protivník by bol v takom prípade prinútený ustúpiť a Ľudovít Benický by ho mohol so svojimi silami, sústredenými pri Štubni, prenasledovať. Pri tejto akcii sa počítalo s aktívnou pomocou gardistov z Nitrianskej a Trenčianskej stolice.

Ľudovít Benický nenechal nič na náhodu a konal. Mešťanomstom bankských a slobodných miest svojho obvodu predložil vlastný plán obrany. O jeho podrobnostiach chcel kompetentných oboznámiť až po objavení sa protivníka v okolí bankských miest. Príkazy a nariadenia mali od neho obdržať ním vymenovaní majori zodpovedajúci za zabezpečenie priechodov: Štefan Rutkai (Rutkay) z Liptovskej do Zvolenskej stolice cez Šturec, Ladislav Kurty z Turčianskej stolice do Zvolenskej cez Harmanec a Pavol Blaškovič smerom na Berg (dnes Kremnické Bane) cez osadu Turček ležiacu v Turci.

Ľudovít Benický netrpezlivo očakával príchod národných gárd z Turca, Liptova, Oravy, Trenčianskej stolice a dobrovoľníkov z Banskej Štiavnice, ktorej jednotku mali tvoriť banksí praktikanti a jedna batéria kanónov. Posily – „odvážni muži“ – mali sa presunúť do Turca z Trenčianskej stolice cez Strečniansky priesmyk, z Oravy a Liptova cez Kral'oviansky priesmyk. Všetky oddiely by vytvorili jednotnú obrannú líniu – na pravom krídle s Rutkaiho oddielmi, v strede s Kurtyho a na ľavom krídle s Blaškovičovými oddielmi. V prípade neúspešnej obrany Strečnianskeho a Kral'ovianskeho priesmyku sa počítalo s vybudovaním druhej obrannej línie v okolí samotných bankských miest.

Vládny komisár Benický upozornil aj na to, že ak by nepriateľ nedobyl Strečniansky priesmyk, ale vpadol by do Zvolenskej stolice cez Oravu a Liptov, museli by ho vojaci majora Štefana Rutkaiho v Štureckom priesmyku zastaviť. Vtedy by Ľudovít Benický napadol nepriateľa s gardistami z Oravskej a Liptovskej stolice od chrbta. Tým by bez podpory neostali ani oddiely majora Ladislava Kurtyho nachádzajúce sa na Šturci. Ľudovít Benický taktiež plánoval s banksobystrickým práporom gardistov posilniť obranu Štureckého priesmyku. V prípade ústupu mal v pláne pred obcou Ulmanka (dnes Ul'anka), so spojenými silami, pokúsiť sa zadržať protivníkov oddiely.

Mešťanomstom prikázal vykonať nasledujúce opatrenia zamerané na obranu bankských miest: ozbrojiť v mestách príslušníkov národnej gardy a uviesť ich do takého stavu pohotovosti, aby boli schopní po vyhlásení pohotovosti okamžite sa zhromaždiť v danom priestore. Konkrétnejšie vymedzil a upresnil kompetencie jednotlivých dôstojníkov. Ešte raz treba zdôrazniť, že Ľudovít Benický mal kompetenciu podľa potreby a svojho uváženia udeliť dôstojnícku hodnosť. Pre dolnú časť Zvolenskej stolice za veliteľa národnej gardy v hodnosti čestného majora menoval prvého podžupana Štefana Rutkaiho, za veliteľa národnej gardy hornej časti Zvolenskej stolice a banksobystrického práporu bol vyhlásený major Ladislav Kurty (Kürtly), a major Pavol Blaškovič velil bankskoštiavnickému oddielu a mobilnej národnej garde Hon-

tianskej župy. Do celkového výpočtu chýba ešte major Jozef Lehocký, ktorý velil národnej garde Tekovskej stolice.⁴⁷

K vykonaniu vyššie uvedených nariadení ale vôbec nemuselo dôjsť, pretože zbor podmaršala Šimuniča postupoval k Trenčínu, čo viac-menej znamenalo, že jeho cieľom nie je obsadenie banských miest. Veliteľ zboru pritom mal informácie o zhromažďovaní gardistov v Žiline za účelom prenasledovania cisárskeho zboru, a z toho dôvodu ustúpil na Moravu.

V nastávajúcom konflikte Viedeň – Pešť sa v chaotickom stave ocitli hlavne armádne zložky. Neprehľadnosť situácie miatla dôstojníkov, ale aj samotné vojenské jednotky. Hlavný problém spočíval v tom, že vymenovanie Alfréda Windischgrätza za hlavného veliteľa cisárskej armády nepodpísal Ferdinand V. vymenovaný uhorský minister vojny Lazár Mesaroš (Mésárosz). Mnohí veliteľia si to vysvetľovali tak, že knieža Windischgrätz nemá zákonom danú právomoc veliť vojenským jednotkám dislokovaným v Uhorsku a nimi disponovať. Lazár Mesaroš uznával legálnosť *Výboru na obranu vlasti*, čo znamenalo, že túto uhorskú vládnú inštitúciu uznávali aj armádne jednotky umiestnené v Uhorsku.⁴⁸

Povstanie v hlavnom meste monarchie znamenalo, že nástup habsburskej cisárskej armády proti Uhorsku sa oddialil až do polovice decembra roku 1848. Ferdinand V. 2. decembra 1848 pod tlakom udalostí, zväžení svojho zdravotného stavu a nastoľovania politiky tvrdej ruky, „zaďakoval“ – abdikoval – na trón v prospech Františka Jozefa I. Uhorský snem okamžite napadol legálnosť nástupníctva nového panovníka, pretože zmena na tróne nebola Uhorsku úradne doložená. Uhorský snem považoval zmenu za nedodržanie ústavného postupu, pretože nový panovník nastupujúci na trón v zmysle pragmatickej sankcie mal povinnosť nechať sa korunovať za uhorského kráľa do 6 mesiacov. Za zákonného panovníka bol preto v Uhorsku aj naďalej považovaný Ferdinand V.

Habsburgovci aj uhorská vláda tým dospeli ku gordickému uzlu vzájomných vzťahov budovaných od marca 1848. Ani jedna zo strán, zo svojho pohľadu, už nemala a vlastne ani nechcela ustúpiť. Hrozila strata nadobudnutých brachiálnych pozícií. Zatiaľ nepravidelné ojedinelé bojové strety mali prerásť do regulárneho vojnového stavu. Uhorsko zápasilo s mnohými problémami vznikajúceho štátneho celku a v podstate ani nemalo poriadne vybudované ozbrojené zložky určené na obranu rodiacej sa štátnosti. Naproti tomu Habsburgovci predsa len dlhšiu dobu pripravovali vojenský zásah, ktorým by uhorské revolučno-štátne ambície pochovali.

⁴⁷RAPANT, ref 8, Dokumenty, zv. III. 3, časť 2., s. 37.

Na záver tejto poznámky je potrebné uviesť, že 27. októbra 1848 bolo v tábore pri Ulmanke 2 000 pešakov (gardistov), 150 jazdných gardistov. O deň neskôr po bitke pri Kostolnej, v ktorej cisársky zbor B. Šimuniča porazil zhromaždených gardistov Trenčianskej stolice L. Benický tento tábor rozpustil.

⁴⁸Na potvrdenie tohto kroku bola zavedená prísaha, ktorej text znel: „Podpísaný, sľubujem na svoju česť, môjmu ústavnému (konštitučnému) kráľovi Ferdinandovi V. a ústave (konštitúcii) uhorskej vlasti byť stále oddaný, uzákonnenú slobodu uhorského národa, proti každému, krvou som pripravený brániť. Uhorskú vládu a mojich zákonných predstavených počúvať budem a svoje povinnosti presne a verne plniť budem. Naopak ale neuposlúchnem nijaký príkaz od osoby, ktorú nesplnomočňuje k tomu naša ústava, alebo rozhodnutie uhorského Ministerstva a ostatné zákony uhorskej vlády.“ RAPANT, ref 8, zv. III., časť I., s. 41.

R. HOZA: DIE MITTELSLOWAKISCHEN BERGSTÄDTE UND DIE EREIGNISSE
DER JAHRE 1848 – 1849, (SEPTEMBER – OKTOBER 1848)

Die mittelslowakischen (oberungarischen) Bergstädte stellten nach der Hauptstadt Pest den zweiten wichtigsten strategischen Punkt des ungarischen Königreiches dar. Die ausschlaggebende Aufgabe bei der Klassifizierung der Wichtigkeit spielte die Anwesenheit des Münzhauses in Kremnitz (Kremnica) mit seinem Edelmetallvorrat, die Konzentration von Pulverfabriken für die Produktion von Schießpulver in der Gegend von Neusohl (Banská Bystrica), als auch die Anwesenheit der Militärkasse in Neusohl und des Salzamtes in Banská Štiavnica.

In den Jahren 1848 – 1849 waren an der Beherrschung des oberungarischen Bergbaugebietes sowohl die Mitglieder der Regierung in Pest, als auch die militärischen Befehlshaber der kaiserlichen Armee und die Mitglieder des slowakischen Nationalrates interessiert. Da der Weg in die Talbecken, in den die Bergstädte lagen, durch Bergpässe mit schwierig durchgängigen Streifen von Gebirgen führten, die Offiziere der kaiserlichen Armee hatten ernste Besorgnisse, dieses Gebiet mit einer kleinen Anzahl von Soldaten ohne Hinterlandsicherung zu betreten.

Die geographisch günstigen Verhältnisse für die Verteidigung des Gebietes versuchte Ludovít Benický, den die Regierung in Pest zum Regierungskommissar ernannte und der für die Verteidigung der Bergstädte und des Bergbaugebietes überhaupt verantwortlich war, zu benutzen. Ludovít Benický verheimlichte überhaupt nicht, dass er das Bergbaugebiet für eine natürliche Festung hielt, wo – im Grunde genommen – die Gebirge eine Bedeutung von Festungsschanzen hatten und die Bergpässe als Eintrittstore in die Festungen dienten. Die Abwehr auf der Weise des Partisanenkampfes sollte die vorrückenden kaiserlichen Truppen schwächen. Benický bemühte sich für diese Kämpfe auch die einheimische Bevölkerung slowakischer Herkunft zu gewinnen, er war sich aber nie sicher, ob er zugleich keine geheimen Anhänger des Slowakischen Nationalrates ausrüstet. Er war sich der Tatsache sehr gut bewusst, dass das Bergbaugebiet an bedeutungsvolle Zentren des slowakischen Nationallebens – Liptov und Turiec – grenzen. Den nächsten Mittelpunkt bildeten sowohl Brezno und Polhora, als auch die in der Nähe liegende Gegend von Gemer – wieder ein bedeutsames Gebiet des slowakischen Nationallebens.

Zwischen der slowakischen und ungarischen Volksgruppe bildete sich nach dem März 1848 eine Spannung aus, die sich in radikalen Auftritten und Äußerungen (z. B. Samuel Štefanovič kontra Magyaronen in Neusohl), oder in den gemäßigten Ansprachen (z. B. Karol Kuzmány oder Ludovít Benický in Banská Štiavnica bei der Beruhigung von Bergleuten) äußerte. Bedeutsame Kampffaktionen in diesem Gebiet kamen im Zeitraum des Jahres 1848 – abgesehen von einigen „Straffaktionen“ der örtlichen Nationalgarden oder ihre Aktivierung bei dem Erscheinen des Gegners in einem bestimmten Teil Oberungarns – nicht vor. Die oberungarischen Bergstädte gelangen in dem unmittelbaren Gewirre „Ungarn kontra Habsburger“ erst am Anfang des Jahres 1849.